כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת דברים ■ ג' מנחם-אב ה'תשע"ג ■ 10.07.2013 ■ גליון מס' 231

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

ראש הנקרה ו"הארץ המובטחת"
בשבוע שעבר נכנסה משלחת אברכים למעונו של מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א...
המשך בעמ' 2

אין לי כוח לידום
"לא מפני שיש לי כח לכתוב אלא מפני שאין לי כח לידום". בחודשים האחרונים מתנהלת...
המשך בעמ' 3

שו"ת קיץ
שאלה: לאחרונה ראיתי בכתבי כמה רבנים שונים שמותר ללמוד תורה בערב תשעה באב עד כניסת הצום...
המשך בעמ' 3

סיפור לשבת
סיפור על השגחה פרטית
שמי הרב יעקב רביבו, והנה לכם סיפור שקרה לי לפני יותר מעשרים שנה. באותם ימים עוד לא הייתי רב בישראל...
המשך בעמ' 4

שביבים
■ על רחמנים, על אכזרים ועל עיוות מוסרי
המשך בעמ' 6

פרשת דברים

מפני מה אבדה הארץ?

/ הרב יעקב הלוי פילבר

בכמה מקומות עסקו חכמינו בסיבה לחורבן הארץ, אחת מהם בירושלמי (יומא פ"א ה"א) ושם שאלו: "מצאנו שלא חרב הבית בראשונה (בית המקדש הראשון) אלא שהיו עובדי כוכבים ומזלות, ומגלי עריות, ושופכין דמים. אבל בשני (בית המקדש השני) מכירין אנו אותם שהיו יגיעין בתורה וזהירין במצוות ובמעשרות, וכל וסת טובה היתה בהן, ואם כך מדוע חרב?" - והתשובה - "אלא שהיו אוהבין את הממון ושונאין אלו לאלו שנאת חנם, וקשה היא שנאת חנם שהיא שקולה כנגד עבודת אלילים, וגלוי עריות ושפיכות דמים". על דברי הירושלמי יש לשאול: איך אנשים "שהיו יגיעין בתורה וזהירין במצוות ובמעשרות, וכל וסת טובה היתה בהן", ועם כל זאת התדרדרו עד לשנאת חנם?

בפתיחתו לספר בראשית, נותן הנצי"ב תשובה לשאלה זו: שם הוא מסביר שהביטוי 'דור עיקש ופתלתל' האמור בפרשת האזינו, הוא אמור על אנשי בית שני, שלמרות שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה, אבל "לא היו ישרים בהליכות עולמים", ועל כן "מפני שנאת חנם שבלבם זה את זה חשדו את מי שאינו נוהג כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס, ובאו על ידי זה לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה ולכל הרעות שבעולם עד שחרב הבית" מדבריו משמע שאפילו אדם שהוא צדיק וחסיד ועמל בתורה, גם הוא יכול להיכשל ולבא עד לידי שפיכות דמים ואפילו בדרך הפלגה, אם אינו ישר ב"הליכות עולמים". וכאן נשאלת השאלה מדוע התורה ומצוותיה אינן יכולות לחסן את האדם ולמנוע ממנו מלהיכשל בעוון כה חמור כמו שנאת חנם?

התשובה לשאלה זו מצויה במסכת סוטה (כא א): במשל שהובא שם: "לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה, ומתיירא מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים ומחיה רעה ומן הלסטין, ואינו יודע באיזה דרך מהלך, נזדמנה לו אבוקה של אור ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים, ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הליסטין ואינו יודע באיזה דרך מהלך, כיון שעלה עמוד השחר ניצל מחיה רעה ומן הליסטין, ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך, הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם" ששם מבואר שעל אף היות האדם מדקדק במצוות (נזדמנה לו אבוקה - 'נר מצוה'), והוא ידען בכל התורה (עלה עמוד השחר - 'תורה אור') הוא עדיין בבחינת 'אינו יודע באיזו דרך הוא מהלך', כי אין הוא בטוח שבמהלך חייו יגיע למטרתו. ואחת הסיבות שנאמרו לחסרון הזה הוא מפני שלא "סלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא", כלומר מסקנת לימודו של התלמיד חכם אינה לפי ההלכה. ואז הדרך לכשלון היא קצרה מפני שהמסקנה הלא נכונה הבאה מלימוד התורה שמקנה לאדם לא רק ידע אלא גם מוטיבציה המביאה אותו להתלהבות והתמסרות עד כדי נכונות להתבטל בפני הצו ההלכתי, ואם בלימודו מסקנתו היא שְׁקֶרִית, הוא אוסר את המותר ומתיר את האסור, עד שהוא הופך לפעמים עבירה נוראה למצווה חשובה, ומצווה גדולה לעבירה לא קטנה, לדוגמא הוא עלול להפוך אנשים מעם ישראל שלפי האמת ההלכתית הם יהודים שמצות 'ואהבת לרעך כמוך' חלה עליהם בכל חומרתה, ובגלל מסקנתם ההלכתית ההפוכה הם יהפכהו למי שמצווה לשונאו, ומזה לבא ולבצע בו אף את החמורות שבעבירות, וכל זאת מפני מסקנתו ההלכתית המוטעת, מפני שלא סלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא. וזה היה לפי הנצי"ב הכשל של חכמי התורה והצדיקים בסוף הבית השני, כמו שכתב בפתיחתו שם: "שמפני שנאת חנם שבלבם זה את זה, חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס" אחרי שעמלי-התורה הללו הגיעו בשנאתם למסקנה הלכתית שקרית הם "באו על ידי זה לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה ולכל הרעות שבעולם, עד שחרב הבית". ועל "הצדיקים עקומים" הללו כותב הנצי"ב: "שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו, אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולמים ולא בעקמומיות (כלומר שנשתבש בהם הקוד המוסרי-אנושי) אע"ג שהוא לשם שמים, שזה גורם חורבן הבריאה והריסות ישוב הארץ".

ראש הנקרה וי"הארץ המובטחת"

בפרשת מסעי, שירטטה התורה הקדושה את מפת ארץ ישראל וגבולותיה, ואנו נדרשים בימים אלה לסוגיית היציאה לטיולים לחלקי מדינת ישראל שאינם חלק מארץ ישראל הקדושה ■ מדוע רצו האברכים למנוע את יציאת התלמידות מאלעד לראש הנקרה? ■ הרה"ג רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א מנסה לעשות סדר בדברים, להסביר האם ניתן בכלל לצאת לטיולים למקומות מסוימים בארץ ומשרטט מפות ליציאה לדרך המובטחת ■ "ופרצת ימה וקדמה, צפונה ונגבה".

בשבוע שעבר נכנסה משלחת אברכים למעונו של מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, כדי לדון לפניו בנושא הבוער, העומד על הפרק. אל ביתו של המרא דאתרא הגרש"ז גרוסמן שליט"א עלו אברכים וביקשו מענה, וטובי מורי הצדק בעיר התורה והחסידות אלעד, נדרשו לעניין. מה קרה?

ביה"ס "בית יעקב" באלעד שלח להורי התלמידות בכיתות הגבוהות הודעה, ששימחה מאד את התלמידות, על טיול מתוכנן לראש הנקרה. אלא שמספר הורים תהו: האם מותר לצאת לראש הנקרה? האם זהו לא "חוץ לארץ" מבחינה הלכתית? ואם זה "חוץ לארץ", האם ניתן לצאת למקום הקרוב לארץ ישראל? אחד הספרים היותר מעניינים ומיוחדים שהדפיס הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל, בעל ספרי "משמר הלוי", הוא הספר "משמר הרש"ם". בספר זה התכתבו בלימוד שני תלמידי חכמים צעירים: רבי משה מרדכי שולזינגר ומורי ורבי, רבי שמעון משה דיסקין.

המכתב הראשון נשלח להגרש"מ דיסקין בשנת תשל"ט, לפני 34 שנה, והמכתב האחרון בספר נשלח בשנת תשנ"ד, כששניהם נודעו כבר בעולם התורה כשני אריות, היושבים ראשונה במלכות התורה. הספר מרתק במיוחד, גדוש בעיון עמוק במסכתות רבות בש"ס, כשהגרמ"מ תורם את כשרון הידיעות המופלגות שלו וחברו הגרש"מ תורם את כשרון המעוף וההברקה שלו, כששניהם יחדיו מגלים בקיאות נדירה בש"ס וכשרון חידוש מופלא ומרנין, כשכל ההתכתבויות הללו כתובות ברוח חברית טובה ומיוחדת, כיאה לשני גדולי תורה שנודעו במידותיהן התרומיות ומידת ה"פירגון" העצומה של שניהם.

באחד המכתבים משנת תשמ"ב מסיים הגרש"מ דיסקין ב"נכתב בצד", והוא כותב לרבי משה מרדכי זצ"ל כך: "נ.ב. יסלח לי על טירדה זו, אבל אם אני צודק הרי זה - - דבר חשוב. קיבלתי השבוע את ירחון "דגלנו", וכרגיל דגלנו עלי אהבה, שאישיותיו דעת תורה. והפעם רציתי מנוחה ועברתי על גליונו, ונחרדתי ממש. תחת הכותרת "טיול ישיבתי" או הדומה לו, מתארים טיול שעשו לבני הישיבות ומהללים ומשבחים וכו' וכו'. היתכן? טיול לחו"ל "על טהרת הקודש" לאילת ולאופירה ושאר מקומות?

...יודע אני בבנותי שמקנטרות אותי על שאני מונע מהן השתתפות בטיול לאילת והדומה, והרי בתו של תלמיד חכם פלוני, שמפורסם כתלמיד חכם, נסעה, ובודאי ימצאו שמסתמכים על "פסק דין" זה של "דגלנו" שאינו חשוד על הדבר...

הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל כתב בתשובה לידידו הגרש"מ דיסקין זצ"ל: "הנה על דבר מה שעורר ידידי שליט"א על דבר הטיול לאופירה ואילת, עיינתי קצת ב"שדי חמד" מערכת ארץ ישראל, וראיתי שיש כמה פוסקים שמחזיקים במעוז בסברת המהרי"ט, שביוצא לחוץ לארץ על מנת לחזור לא נאמר האיסור (וללמוד תורה ולישא אישה -מותר אפילו להשתקע.) אמנם התוספות לא סברו כן... וגם בספר "משנת יוסף" יש הרבה אריכות בעניינים אלו, וכדומה שהמקל יוכל למצוא שם איזה סמך". בהמשך כותב הגרמ"מ זצ"ל ששאל בעניין זה את מרן הגר"ש ואזנר שליט"א, והרב וואזנר כתב לו כתשובה את תשובתו המפורסמת בעניין ,שהודפסה בשו"ת שבט הלוי. הגר"ש ואזנר שליט"א ייסד, שמדברי הרמב"ם נראה שכל עיקר איסור יציאה מארץ ישראל לחו"ל הוא רק לצורך לדור בחו"ל, אך לא לצאת ולשוב מיד, והותר לצאת ולחזור לארץ ישראל לצורך מסוים, כמו לפרנסה ולסחורה, גם כשיש לו פרנסה בארץ ישראל ורוצה להרוויח יותר כסף בחו"ל. ומסיים הגר"ש ואזנר וכותב: "אבל בדעתו לחזור, אסור לצאת שלא לצורך כלל. אבל בצורך כל דהו לא גזרו, ובטיול על פי סברא, לא נקרא צורך. ומכל מקום אם הולכים לזמן מועט מאד לחזות בפלאי הטבע של יוצר בראשית, מכל מקום יש לצדד להקל, וכמובן צריך להפך הכל לדרך מצוה". הגרמ"מ שולזינגר כותב להגרש"מ דיסקין שלאחר שהגר"ש ואזנר הקל בעניין, שוב אינו יכול לעורר ולהעיר על כך למערכת "דגלנו", שהרי הגר"ש מקל. הגרש"מ דיסקין מודה לו על המכתבים ומעיר לו ש"מכל מקום אין ליבי שלם להקל לבני ביתי בנסיעה לחו"ל, בהערמה של דבר מצוה, אלא רק כשימצאו מצוה ממש"...

המשך בעמוד 8

אין לי כוח לידום*

"לא מפני שיש לי כח לכתוב אלא מפני שאין לי כח לידום". בחודשים האחרונים מתנהלת מתקפת בליץ על התורה ולומדיה. חזיתות ממוקדות הן קביעת המכסות למספר לומדי התורה דוחי הגיוס, הקיצוץ הלא-מידתי בתקציבי הישיבות, והפגיעה בתלמודי-התורה. למרבה הכאב שותפים בכירים בפגיעה הם חובשי-כיפות, חלקם אף נחשבים למייצגי הציבור הדתי-לאומי (שישיבותיו ותלמודי-התורה שלו מאויימים, בתוך כלל מוסדות-הקודש). תהא אשר תהא איצטלה בה יצדיקו מכות אלו, מרכיב מהותי בשורשן הוא שנאה עתיקה, ידועה ומוכרת, שנאת עמי-ארצות לתלמידי-חכמים. לולא אותה שנאה היו נקודות האמת שבתביעות השונות כלפי לומדי-התורה, על מגוון חוגיהם, מתבררות בהידברות עניינית ובכבוד, אלא שהשנאה מקלקלת את שורת השֵׂכל והמוּסריוּת, ובפרט כשחוברים לה קלות-דעת שטחית ופופוליזם זול המתאימים לנסיבות פוליטיות רגעיות.

השנאה וקלות-הראש המשתקפות ביחסם של נבחרי הציבור מעניקים רוח-גבית לחלק בציבור המרגיש שזלזולו בתורה ובהלכה ובנושאי-דיגלן הפך לנורמה, אפילו לנורמה "דתית" מקובלת. כך הולכות ומחמירות תופעות שונות של פריצת גדרי-הלכה בציבורנו ברגל גסה, מה שמשפיע על ה"מנהיגים" ה"קשובים לרחשי-לב בוחריהם" וכך נוצר מעגל-קסמים שלילי שדקירותיו חודרות עד עומק ליבם של כל החפצים בכבודו של מקום ובכבודן וקיומן של התורה וההלכה בעם ישראל בכלל ובציבורנו בפרט.

הכואב מכל הוא כשגם תופסי-תורה והנתפסים כמייצגיה נגררים או "משתלבים" בתהליך זה. רפיונות שהחלו לשאת קולם לפני מספר שנים, כמו מתן לגיטימציה תורנית כביכול ל"חברה מעורבת צנועה" מתבטאים היום למשל במודעה שהופיעה בעלון רבני צֹהר בגליון פרשת בלק בה נראה זוג מאורס חבוק כפרסומת למשרד שידוכים (בשבוע שלאחר מכן פורסמה בקצה העלון מודעת הבהרה צנועה בה נכתב שבעלונם הופיעה "פרסומת שלא עמדה בגדרי הצניעות עליהם אנחנו משתדלים להקפיד בדרך-כלל" ושהייתה זו טעות אנוש). באתר 'סרוגים' פורסמה כתבה על העניין שזכתה לפרץ תגובות מזלזלות שגיחכו על עצם ההתייחסות לנושא כבעיה.

ואם לא די בכך - לשבת פרשת פנחס, חולק בבתי-כנסת רבים עלון בשם "בית הלל - הנהגה תורנית קשובה". בעלון זה מופיעה - בהקשר ליוזמת הארגון בעניין "הסכם קדם-נישואין" - מודעה המעודדת עריכת הסכם שכזה. גם במודעה זו נראה זוג חבוק, אלא שהפעם אין מדובר בזוג "אותנטי" ובפרסומת מסחרית אלא בדבר נורא הרבה יותר: הכשלת הרבים בראיית מראה לא צנוע בעליל באופן יזום כדי לקדם את מטרותיהם (שהן לשם שמיים כמובן, לפי תפיסתם). תמונה אחרת של אותו זוג נמצאת במסך הפתיחה של אתר התנועה. שומו שמיים! אנשים הנושאים בתפקידים רבניים ורואים עצמם כראויים להוות הנהגה תורנית מכשילים את הרבים! עד היכן הגענו! כמה גדולים צער השכינה ועלבונה של תורה על קהות-חושים ואטימות זו שאיבדה את הצניעות הבסיסית ביותר ואת גדרי ההלכה הבסיסית ביותר! האם להֵראות נחמדים וקליטים הפך לא רק לקריטריון המרכזי על פיו ראוי בעיני שכמותם לבחור רב-ראשי לישראל אלא גם לפיקוח-נפש הדוחה את כל התורה כולה? דוגמאות אלו ועוד הן השורש הפורה רוש ולענה עליו צומחים פירות הבאושים של פגישת בנט עם "רבות ורבני" הקונסרבטיבים והצהרותיו שם או העליה התלולה במספר המתגייסות לצה"ל בוגרות החינוך הדתי-לאומי.

ודאי שמשמיים מצַוונים להתבררות גדולה שתביא לריבוי טוב ולתשובה ציבורית, ולא באתי אלא לשתף יהודי ירא-שמיים ובעל השפעה בכאב גדול זה, ואם תמצא לנכון לפרסם את הדברים או חלקם אולי יהיה בכך משום מחאה כלשהי, וקריאה להתעוררות.

ומבין המצרים יעזרנו ד' על דבר כבוד שמו, וכבוד תורתו ועמו, יעזרנו להתנער ולהתרפא מספיחי טומאת הגלות וחיקויי הגויים ויגאלנו מהרה ברחמים ובחסדים גלויים לעיני כל אפסי ארץ.

קבוצה מבני הציונות הדתית
ב"מרכז הרב" ו"ערשנו רעננה"

שו"ת קיץ
הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שאלת אביצור מנדל: עוד מילדות זכור לי כי בערב תשעה באב לאחר חצות אסור ללמוד תורה ואף כי תמיד היה קשה לי טעם האיסור מכל מקום נהגתי כך, אך לאחרונה ראיתי בכתבי כמה רבנים שונים שמותר ללמוד תורה בערב תשעה באב עד כניסת הצום - ונבוך אני איך לנהוג מכאן ולהבא. אשמח אם הרב יאיר את עיניי בנידון זה.

תשובה: הרמ"א כתב[א] 'ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך כי אם בדברים המותרים בתשעה באב (כלומר - בדברים הרעים כגון באגדות החורבן וכדומה[ב])

ורבים תמהו[ג] לפשר מנהג זה שהרי כשם שאיסור אכילה ושתיה ושאר האיסורים אינם מתחילים לחול אלא מכניסת הצום הוא הדין גם ללימוד תורה, ומה שונה דינו של לימוד תורה משאר האיסורים?

ואכן מכוח תמיהה זו ומכוח תמיהות נוספות יש מהאחרונים[ד] שדחו את דברי הרמ"א, אמנם המגן אברהם[ה] מסיק כרמ"א וכותב שטעם מנהג זה הוא משום שאינו מפסיק מללמוד לגמרי שהרי יכול ללמוד בדברים המותרים, וכן החתם סופר[ו] ביאר את מנהג זה שאם יהיה מותר לאדם ללמוד בערב תשעה באב עד כניסת הצום לא יוכל שלא להרהר בלימודו גם בליל תשעה באב ולכן יש להפסיק את הלימוד האסור בתשעה באב כבר מחצות היום.

למעשה, המשנה ברורה[ז] הביא את דברי האחרונים החולקים על הרמ"א וסיכם: 'ועל כן נראה דמי שרוצה להקל בזה אין מוחין בידו' ומבואר שלדעת המשנה ברורה עיקר ההלכה הוא כרמ"א שאין ללמוד

תורה בדברים האסורים כבר מחצות היום בערב תשעה באב, ומי שמקל בהלכה זו אין למחות בידו.

אכן גם אני ראיתי כתבי כמה רבנים (בזמננו) שכותבים להתיר **בשופי** ומעיקר הדין את הלימוד בערב תשעה באב עד כניסת הצום גם בדברים האסורים נגד דברי הרמ"א, המג"א, ועיקר ההלכה לדעת המשנה ברורה, ותמה אני מהיכן רב כוחם להכריע בין ההרים הגדולים, ואילו הייתה המציאות שהיו מנצלים כל שעה ושעה משעות ימות השנה ללימוד ללא הפסקה - ניחא, אבל בהיות והמציאות אינו כך, מדוע יש להתעקש ללמוד דווקא בזמן הזה שלדעת רבים וטובים הלימוד בו אסור? ובפרט שיכול ללמוד בדברים המותרים.

ולכן לענ"ד, המשך במנהג הנכון משכבר הימים, ומחצות היום בערב תשעה באב תלמד רק בדברים המותרים[ח].

ויהי רצון שנזכה שהצום החמישי ייהפך לששון ולשמחה במהרה בימינו, אמן!

א - שו"ע או"ח סוף סימן תקנ"ג.
ב - עיין סימן תקנ"ד סעיפים א' וב'.
ג - עיין הגהות הגר"א, מאמר מרדכי (מובא בביאור הלכה), חיי אדם ועוד.
ד - לעיל הערה 3.
ה - ס"ק ז' בסימן תקנ"ג.
ו - הגהות החתם הסופר לסימן הנזכר.
ז - ס"ק ח'.
ח - יש לציין שבספר ילקוט יוסף 'מועדים' כתב שעיקר ההלכה שמותר ללמוד בערב תשעה באב, והמחמיר תבוא עליו ברכה, אמנם זה לדעת השו"ע שכלל לא הבין מנהג זה, אבל לבני אשכנז היוצאים בד' רמ"א, עיקר ההלכה לדעת ה'משנה ברורה' לאסור.

סיפור לשבת

סיפור על השגחה פרטית

/ שאול שיף

{מתוך "אוצר סיפורים"}

שמי הרב יעקב רביבו, והנה לכם סיפור שקרה לי לפני יותר מעשרים שנה. באותם ימים עוד לא הייתי רב בישראל. הייתי דתי שרק התחיל להתחזק בתורה וביהדות, ואני מקדים את זה על מנת שהסיפור יובן.

גרתי בארצות הברית במשך 5 שנים. רוב הזמן חייתי במדינת ניו יורק בחצרו של הרבי מליובאוויטש, אבל שהיתי בעוד מדינות בארצות הברית. המקרה עליו אספר, אירע לי במדינת מרילנד בעיר בולטימור.

באחד הימים נסעתי ברכבי בעיר, ולא היה לי ביטוח, לפתע קלטתי ששוטר מסמן לי לעצור. חניתי בצד הדרך, והוא ביקש ממני מסמכים. מכיון שידעתי שאין לי ביטוח, שיקרתי לו ואמרתי לו שאין עליי כרגע מסמכים. ואז הוא שאל לשמי ולכתובת מגוריי. השבתי לו ששמי יעקב כהן, סתם שם שעלה לי לראש, וחשבתי איזה כתובת לתת לו, הרי הוא שוטר, ומכיר את רחובות העיר. ואז נזכרתי בדירה שהייתי גר בה בעבר ונתתי לו את אותה כתובת של הדירה הזאת. הוא רשם לי כמה דוחות והלך לדרכו.

וכאן למעשה מתחיל סיפור ההשגחה העליונה, שכאשר הקב"ה רוצה לגרום לאדם שיגיע למקום מסוים ולמציאות מסוימת, הוא משדד את מערכות הטבע ממש ממול עיניו. וכך קרה שהקב"ה סיבב את העניינים שאני אחזור לגור באותה דירה, ממש באותה כתובת שנתתי לשוטר כדי להתחמק ממנו. ויום אחד אני רואה ניידות משטרה מסתובבים ליד ביתי. יצאתי לסידורים והשארתי חבר בבית. שוטרים דפקו על הדלת וביקשו את יעקב כהן, כן, השם שנתתי אז לשוטר. חברי שאל אותם מה העניין, והם ענו שהם צריכים להגיש לי מסמכים ובזה נגמר כל העניין. כאשר חזרתי לביתי הם שוב הופיעו, וחברי כבר סיפר לי, שבסך הכול הם רוצים למסור לי מסמכים. פתחתי את הדלת והשוטר שואל אותי, מי זה יעקב כהן אמרתי לו שזה אני, ואז הוא ביקש ממני לשים את ידיי על הרכב שעמד מחוץ לדירה ובלי שהבנתי מה קורה הוא שם עלייהן אזיקים והכניס אותי לרכבו. לאחר דקה של נסיעה התעוררתי מההלם ואמרתי לו שיש לי בכיס האחורי, ארנק ובו רישיון הנהיגה שלי ושמי לא יעקב כהן אלא יעקב רביבו, הוא הוציא את הרישיון, והחליט לשלוח את חברו השוטר לשאול את החברים שאצלי בדירה איך קוראים לי. החברים שהיו בדירה היו בהלם וכאשר השוטר שאל אותם לשמי הם ענו, מה שהוא אמר לך זה השם שלו, חחח, איזה השגחה איזו תשובה, כך ה' רצה. ואז השוטר אמר לי, מכיוון שיש סתירות בסיפור שלך, אקח אותך לתחנת המעצר, והם יזמינו את השוטר שנתן לך את הדוחות, והרי יש לך פנים שלא שוכחים. הוא בטח יזכור אם זה אתה או לא.

לקחו אותי לבית הסוהר,ומשם להארכת מעצר אצל שופט, השופט נתן לי אפשרות להשתחרר בערבות של 10.000 דולר שכמובן לא היה לי. לקראת 12 בלילה לקחו אותי לעשות לי צילומים של פושעים, והכניסו אותי לחדר מקלחת ונתנו לי מדיי אסיר עם כרטיס מגנטי של אסיר. כאשר סיימתי להתקלח והתלבשתי, אחד הסוהרים ראה שאני לובש טלית קטן, ואז הוא פנה אליי ואמר לי: אני מאוד מציע לך לא ללבוש טלית וכיפה

המשך בעמוד הבא...

כשאתה נכנס לבית הסוהר. יש שם הרבה כושים והרבה מגולחי ראש והרבה אנשים ששונאים יהודים. הם יתנכלו לך. זו הצעה אישית שלי אליך" - אמר הסוהר. עניתי לו שאם נגזר עלי למות בבית הסוהר, אני רוצה למות כיהודי עם כיפה ועם טלית קטן ואני בוחר להיכנס לשם עם הכיפה ועם הטלית קטן שעליי.

מהרגע שעצרו אותי עד לאותו רגע הייתי מאוד מכונס בתוך עצמי והרביתי בתפילות, שה' ישמור עליי בתוך בית הסוהר. מאוד חששתי שיתעללו בי. שמעתי הרבה סיפורים על מקרים לא נעימים בבתי כלא בארצות הברית והבנתי שאני אהיה במצב לא פשוט ואפילו מסוכן.

קצת לאחר חצות הכניסו אותי לתא מעצר, היו בתוך התא עוד שני אסירים שכבר ישנו. שכבתי על המזרון, התפללתי קריאת שמע על המיטה, ולאחר מכן התחננתי לבורא עולם שישמור עליי, ותוך כדי כך נרדמתי.

לקראת שש בבוקר פתחתי את עיניי ואחד האסירים שהעיר אותי אמר לי שעכשיו מחלקים ארוחת הבוקר "ואם תיתן לי את הכרטיס שלך אני אביא לך את ארוחת הבוקר". נתתי לו את הכרטיס שלי, ואכן הוא חזר לאחר מספר דקות עם המגש. הבטתי במגש והתחלתי לבדוק מה אני יכול לאכול ומה לא. יכולתי לאכול רק לחם וריבה שהיה עליה כשרות. לאחר מכן לקחו אותי שוב לשופט והוא פסק לי דמי ערבות נמוכים יותר. החזירו אותי לבית הסוהר והייתי צריך להתקשר לחברים שיעזרו לי לארגן את הכסף כדי שאוכל לצאת משם. הבעיה היא שמבית הסוהר בארצות הברית ניתן לעשות רק שיחות גובייניא, וניסיתי מספר פעמים לעשות שיחת גובייניא לאחד החברים שלי, אלא שאשתו לא הייתה מוכנה לקבל את השיחה מכיוון שלא הכירה אותי. הייתי אובד עצות. ואז ניגש אליי בחור כושי שחור, לבוש בדיוק כמו אישה, מאופר כמו אישה ונראה אישה לכל דבר חוץ מהקול והשערות בגרון, ושאל אותי מה בדיוק הבעיה שלי, ובמה הוא יכול לעזור. חששתי האם לבקש את עזרתו, ואולי ירצה לאחר מכן איזה טובת הנאה? לך תדע, אבל משהו מבפנים אמר לי תספר לו, ואכן סיפרתי לו על הבעיה שלי. הוא אמר: אני כבר אסדר לך את זה. אני אתקשר גובייניא למשפחתי הם יעשו שיחת ועידה עם החבר שלך וכך תוכל לדבר אתו, וכך אכן קרה ושוחחתי עם החבר שלי והוא הבטיח לי שתוך מספר ימים הוא יארגן לי את הכסף, ומאז לא ראיתי את הבחור (בחורה) והוא לא פנה אליי לקבל איזה הטבה או דבר אחר.

לאחר השיחה עם חברי ישבתי על המדרגות שבין הקומה הראשונה לקומה השנייה. בית הסוהר בנוי מאגפים וכל אגף בנוי משתי קומות, בשתי הקומות ישנם תאים ומקלחות, ובקומה התחתונה מוצבים שולחנות למשחק ולצפייה בטלוויזיה. האסירים בקומה הראשונה ביקשו ממני להצטרף למשחק קלפים, ועניתי להם שאיני מכיר את המשחק, לכן לא אוכל להצטרף אליהם, כי חששתי שתוך כדי משחק יפרוץ ויכוח ותתפתח מריבה או משהו דומה.

כאשר הבטתי לימיני קלטתי שבתוך אחד התאים מתנהל קרב בין שני אסירים, הם מכים אחד בשני ללא רחמנות, ושורה של אסירים עומדים על פתח הדלת, כדי שהסוהרים לא יראו שמתנהל קרב בתוך התא.

לאחר קרב של כמה דקות, אחד האסירים יצא מהדלת בעוד האסיר השני שכב על הרצפה. האסיר שיצא מפתח הדלת היה גבוה, בלונדיני, מגולח ראש, עם מבנה גוף עצום, והיה לו על החזה צלב גדול מזהב, ועל ידיו היו כתמי דם. הוא ראה אותי יושב על המדרגות ומייד התחיל ללכת לכיווני, כאשר הוא נועץ מבטיו בי כל הדרך אליי. אני כבר נדרכתי וציפיתי לנורא מכל. נעמדתי על רגליי כאות שאיני מפחד ממנו. ואז הוא ניגש ושאל לשמי ואמר לי את שמו ולחץ את ידיי, ואמר לי את הדברים הבאים, (ואם זה לא השגחה אז מה כן,): אני ואתה אחים לאמונה, אתה יהודי מאמין ואני נוצרי מאמין, וגם הנצרות באה מתוך היהדות, לכן אנחנו אחים לאמונה, ואז הוא הרים את קולו ואמר: מי שיתעסק אתו ....הוא מתעסק איתי.... שיהיה ברור אף אחד לא מתקרב אליו.....אני הודיתי לו בחום ומאותו רגע נחה דעתי כי ראיתי שכולם חוששים ממנו. לאחר מכן בעוד יושבי על המדרגות, באו אליי אסירים והציעו לי עוגיות ושאר דברי מתיקה וביקשו ממני שאתפלל למענם שייצאו מבית הסוהר ועוד כל מיני בקשות שאתפלל לשלום משפחתם וכדומה. לאחר יומיים בבית הסוהר חלק מהאסירים קלטו שאיני אוכל את האוכל המוגש בבית הסוהר והם ארגנו מרד והפגנה מול הסוהרים, מדוע אין מביאים לי אוכל שאני אוכל לאכול. אתם קולטים? כל האסירים ללא יוצא מן הכלל, ארגנו מרד והפגנה מול הסוהרים שיביאו לי אוכל.

מייד פנו אליי שני קצינים ושאלו אותי מדוע איני אוכל את האוכל, והסברתי להם, שאני יהודי דתי שאוכל רק אוכל בכשרות מסויימת, ואיני יכול לאכול את האוכל המוגש בבית הסוהר. הם שאלוני מהיכן הם יכולים להביא לי אוכל, ונתתי להם כתובת של מסעדה כשרה למהדרין בבולטימור, ומשם היו מביאים לי אוכל בתוך מגש חתום בחותמת של הבד"צ של בולטימור. היו לי שם הרבה ניסים ולא אוכל לספר את כולם אבל את החלק העיקרי שקרה לי בבית הסוהר ולפני כן הנה הוא לפניכם:

מהו הסיכוי שאחזור לגור בדירה שעזבתי? מהו הסיכוי שחבריי יאמרו לשוטר שהשם שמסרתי להם הוא השם האמיתי ולא מה שמופיע ברישיון הנהיגה? מהו הסיכוי שיהודי ייכנס לבית סוהר בארצות הברית ולא ייתקל באוייבים? מה הסיכוי שהומו כושי יארגן לי שיחת ועידה על חשבון הוריו? מהו הסיכוי שנאצי גלוח ראש יגן עליי בבית הסוהר? מה הסיכוי שכל האסירים יארגנו מרד מכיוון שאין לי אוכל לאכול?(יש לציין שמרגע שקיבלתי את האוכל נפסק המרד והם לא חיפשו אמתלא למרד.) כל זאת אינה אלא השגחה פרטית שסיבבה ושיידדה מערכות הטבע על מנת שאהיה בתוך בית הסוהר הזה. איזה ניצוצות קדושה היה עליי לברר שם, איזו שליחות עשיתי שם, ואיזה שמירה והגנה הקב"ה סיפק לי בזמן היותי שם? פשוט לא יאומן כי יסופר. ■

שביבים / שאול שיף

מאמרים

על רחמנים, על אכזרים ועל עיוות מוסרי

/ משה מאלר

העם הגרמני ידוע כאוהב סדר וניקיון. "סדר חייב להיות" (Ordnung muss sein). גם בעת השילוח לתאי הגאזים, גם בעת הנסיעה ברכבות הבהמות. סדר חייב להיות. וגם נקיון. וכך מתוארת דמותו של הַנס בִּיבּוֹב, ראש מִנְהל הגטו בלודז' (גטו ליצמנשטאט)[1]:

"בִּיבּוֹב הוא מושל גחמני. קורה שהוא מתרחק מהגטו למשך כמה שבועות ואז מופיע בראש משלחת גדולה ומבקש שיערכו לו ספירת מלאי מיידית של כל התוצרת. כששומרי הראש שלו בעקבותיו, הוא עובר ממפעל למפעל ומפשפש במחסנים של חומרי הגלם במצוד אחרי כל מה שמוסתר. אם קורה שבדרכו חזרה למשרד יחלוף על פני עגלון עם עגלה המובילה תפוחי אדמה או ירקות לבית התמחוי של הגטו, ותפוח אדמה אחד נופל ומתגלגל לרחוב, הוא עוצר בתנועת יד מלכותית את כל הפמליה ויורד על ברכיו כדי להרימו. אחר כך הוא מבריש אותו על החלק התחתון של שרוול המקטורן לפני שמחזירו בתנועה זהירה, רוחשת כבוד, לעגלה.

אדם צריך לתת כבוד למעט שיש לו".

איזו דאגה כֵּנָה ואמיתית לכל פרט קטן הקשור לסדר, לניקיון, לשמירת היש ולכבודו של כל תפוח אדמה. אבל חיי אדם של יהודים, זה כבר עניין אחר. אלו, אינם נחשבים לבני אדם כלל. שרצים הם, טפילים, אותם יש להשמיד מן העולם, אף זאת למען הסדר והניקיון... כך יישאר עולמנו תרבותי יותר, נקי יותר! וכבר סיפר ראש ישיבת סלבודקה, הרב משה מרדכי אפשטיין זצ"ל, שבהיותו בגרמניה ראה אדם המנשק את כלבו. הגיב ואמר: כאן ישחטו אנשים! שאלוהו: מניין לך? אמר להם: מקרא מפורש הוא: (הושע יג, ב) "זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשַּׁקּוּן"[2]. מי שזובח בני אדם, נושק לעגלים. אין הוא מרגיש סתירה בין השניים: להרוג בני אדם ולנשק לעגלים. כאשר אין ערכים מוחלטים, וכאשר מוסר אלוקי מוחלף במוסר אנושי, נוצר היפוך ערכים: ערך חיי-אדם זול ונחות מחיי בעלי-חיים, והרי לך מערכת ערכים מעוותת, עקומה. כאשר חייל יהודי בצבאו של דוד המלך יוצא למלחמת עמלק, הרי על פי אמת המידה שלו, של האדם, עמלק לא חטאו ועוללים חפים מפשע. אולם על פי אמת המידה האלוקית, עמלק הוא שורש הרע בעולם, וצריך הוא לכוף את רצונו ואת הבנתו-שלו בפני ציווי הבורא. מה יעשה? כיצד יכריע בהתלבטות זו? שאול המלך התלבט, היסס, והחמיץ את ההזדמנות שניתנה לו. שמואל הנביא, לעומת זאת, קם ושיסף בחרבו את אגג מלך עמלק. האם אכזריות היתה כאן מצידו של שמואל הנביא?

אמר רבי אלעזר: כל שנעשה רחמן על האכזרי, לסוף נעשה אכזר על הרחמנים.[3] מאמר חז"ל זה קובע אמת יסודית בכוחות הנפש של האדם. יהודי נדרש לכלכל, לנווט ולכוון את רגשותיו ומעשיו אך ורק על פי צו התורה ולא על פי הגיון לבו, שכלו ודעתו. כאשר אדם מרחם במקום בו ציוותה התורה "להתאכזר", והריהו נוהג על פי נטיית לבו, לא ירחק היום בו נטיית לבו תוליכנו לדברים איומים ונוראים, וגם על כך ימצא צידוקים ואמתלאות. נתאר לעצמנו אדם הרואה נחש זוחל ומתקרב לילד ישן, אך הוא נמלא רחמים על אותו נחש וטוען: "הרי גם הוא יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, ורחמיו על כל מעשיו! אכזריות היא לרצץ את מוחו. מה גם, שאם אשופנו ראש כשם שהוא היה רוצה לשופני עקב, הריני עושה כמעשיו של הנחש ממש, והנני "יורד לרמתו" ונוהג כמנהגו, אם כך, אינני עדיף ממנו, ומותר האדם מן הנחש אין? מי שיאמר כך, בוודאי לאכזרי ייחשב. וכל כך למה?

נפתח בקושיה, אשר מתוך ביאורה יאורו עינינו. מסופר בגמרא[4] על רב הונא שהחמיצו לו ארבע מאות חביות של יין. כשנכנסו אצלו חכמי ישראל לבקרו, אמרו לו: יפשפש כבודו במעשיו. תמה רב הונא ושאל: כלום חשוד אני בעיניכם? השיבו לו: וכי חשוד הקדוש ברוך הוא לעשות דין בלא דין? אמר להם: אם יש בכם מישהו ששמע אודותיי דבר, יאמרנו. אמרו לו החכמים: שמענו אודותיך, שאינך נותן את זמורות הגפנים לאריסך. אמר להם: וכי משאיר לי האריס משהו? והלא הוא גונב מן הגפנים הכל! אמרו לו: זהו שהבריות אומרים: הגונב אחר הגנב, טועם אף הוא טעם גניבה. אמר להם: אם כך, מקבל אני על עצמי להשיב לו, לאריס, את הזמורות שעיכבתי אצלי. יש אומרים שחזר החומץ והיה ליין, ויש אומרים שנתייקר החומץ ונמכר בדמי יין.

לכאורה, יפה אמרו לו החכמים לרב הונא: הגונב אחר הגנב, טועם אף הוא טעם גניבה. במילים אחרות: אם תעשה כמעשהו של הגנב, אף שהצדק לצידך, הרי אתה יורד לרמתו ושווה לו, ובמה, אפוא, עדיף אתה עליו? כיון שכך, צריכים היו חז"ל לומר שאין להתאכזר על האכזרים, אלא יש לרחם עליהם, שהרי אם נתאכזר על האכזרים, נמצינו עושים כמעשיהם, והרינו כמותם ממש, ובמה מותר הרחמן מן האכזר?

במקום אחר[5] סיפרו חז"ל מעשה שיש בו משום סתירה, לכאורה, לדברי החכמים אל רב הונא: יום שבקשו כותיים את בית אלקינו מאלכסנדרוס מוקדון להחריבו ונתנו להם. באו והודיעו את שמעון

1 - "מלך היהודים - רומקובסקי", מאת ס' סם-סנדברג. הנס ביבוב, ראש מנהל הגטו בלודז', נשפט בלודז' בשנת 1946, ניידון למוות והוצא להורג.
2 - הסיפור הובא מפי הרב מרדכי דוד נויגרשל.
3 - מדרש תנחומא פרשת מצורע (סימן א), ובלשון דומה מובא מאמר זה מפי רבי יהושע בן לוי בילקוט שמעוני פרק טו סוף רמז קכא.
4 - מסכת ברכות, דף ה עמוד ב.
5 - מסכת יומא, דף סט עמוד א.

הצדיק. מה עשה? לבש בגדי כהונה ונתעטף בבגדי כהונה ומיקירי ישראל עמו ואבוקות של אור בידיהן, וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה, עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר, אמר להם: מי הללו? אמרו לו: יהודים שמרדו בך. כיון שהגיע לאנטיפטרס, זרחה חמה ופגעו זה בזה. כיון שראה לשמעון הצדיק, ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו. אמרו לו: מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה? אמר להם: דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי. אמר להם: למה באתם? אמרו: אפשר בית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב, יתעוך עובדי כוכבים להחריבו? אמר להם: מי הללו? אמרו לו: כותיים הללו שעומדים לפניך. אמר להם: הרי הם מסורין בידיכם. מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותן על הקוצים ועל הברקנים עד שהגיעו להר גרזים. כיון שהגיעו להר גריזים, חרשוהו וזרעוהו כרשינין כדרך שבקשו לעשות לבית אלקינו, ואותו היום עשאוהו יום טוב.

הגע עצמך: כיון שניתנה להם, לחכמי ישראל, הרשות לעשות בכותיים כטוב בעיניהם, נקבום בעקביהם, ותלאום בזנבי סוסיהם, והיו מגררין אותן על הקוצים ועל הברקנים עד שהגיעו להר גרזים! האין בכך משום אכזריות נקמנית שאין כדוגמתה? האם לא היו חכמי ישראל "יוצאים גדולים יותר מהעסק", אילו היו מגלים רוחב לב, נדיבות וסלחנות, והיו אומרים לו, לאלכסנדר מוקדון: אנו איננו כמותם, לא נעשה להם כדרך שזממו לעשות לנו! הננו נעלים מהם, רחמנים אנו, גומלי חסדים אנו, ובכך שונים אנו משאר העמים!? זאת ועוד: האין כאן (בהתנהגותם של חכמי ישראל כלפי הכותיים) סתירה לדברים שאמרו החכמים לרב הונא? והרי לכאורה כשנהגו בכותיים כך, טעמו אף הם, חכמי ישראל, טעמה של התאכזרות והתעללות!

אכן, לא הרי זה כהרי זה, וחילוק יסודי יש בין השניים. אצל אותו אריס שנהג לגנוב מכרמו של רב הונא יש מקום למחילה, וגם אם יש לתובעו - בדין יש לתובעו ולא למנוע ממנו זמורותיו כמנהגו של גנב הבא במחתרת. הימנעותו של רב הונא מנקמה באריס איננה על חשבון המשך קיומו והישרדותו של רב הונא: בידו להמשיך לחיות ולהתפרנס, ואת אשר יש לו לתבוע מן האריס-הגנב, יש באפשרותו לתבוע בדין. מה שאין כן מי שנוהג רחמנות כלפי האכזר, יהודי המגלה חמלה כלפי עמלק, בעצם רחמנותו זו הוא נוהג במידת אכזריות שאין כמותה כלפי קרבנו של האכזר: אם נניח לו, לאותו נחש, ולא נרצוץ את ראשו, הרי יקום הוא על רעהו ורצחו נפש, ובכך הבאנו אנו - העומדים מנגד ב'שב ואל תעשה' – למותו של החף-מפשע, והרינו עומדים על דם רֵעֲנוּ ממש. שלא כבאותה דוגמה של רב הונא והאריס, כאן - בדוגמה של ישראל ועמלק, וכן של ישראל והכותיים - אין מקום שיתקיימו זה לצד זה, שהרי האכזר אורב לקרבנו לכלותו, וכל גילוי של חמלה ורחמים כלפי התוקפן האכזר יביא בהכרח לאכזריות כלפי הקרבן חסר-הישע. מֻעֱבָר לכך, כלפי עמלק ועמי-כנען אין כל מקום לרחמים, משום שהם דוחקים את רגלי השכינה: "נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם, עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו, יהיה השם שלם והכסא שלם"[6]. אלמלא הכריז עמלק מלחמה נגד ה' ונגד תורתו ועמו, היו יכולים שני בכורות לדור בצוותא, כדרך שיכול רב הונא לדור בכפיפה אחת עם אריסו. אולם משהכריז עמלק מלחמה נגד ה' ועמו, אין מקום אלא לבכור אחד בלבד, ועל כך ניטש הויכוח המר בין יעקב לעשו בעניין הבכורה, אותו מאבק שהמשיכוהו אנשי הכנסייה והכמורה לאורך כל הדורות, בהצהירם ש"הם-הם עם ישראל האמיתי", וש"ברית חדשה" כרת עימם הקב"ה, כביכול. אפילו הדגים הבינו את מזימתו של השועל[7] ועמדו על מזימתו השטנית לטורפם, על כן השיבוהו: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות? לא פקח אתה, אלא טפש אתה: ומה במקום חיותנו אנו מתייראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה! ה"שועל" - אלו הרומאים, בני עשו, וה"דגים" אלו ישראל, בני יעקב, וכשם שמעולם לא דרו אבותיו של השועל עם אבותיהם של הדגים, כך אין מקום בעולם ליעקב ולעשו, שכשזה קם זה נופל[8], ומאחר שאין מקום בעולם לשניהם לדור יחד, שעמלק דוחק רגלי השכינה, לא היתה ברירה בפני חכמי ישראל אלא לנהוג בהם, בכותיים, כפי שנהגו, לאמר: "כַּאֲשֶׁר שִׂכְלָה נָּשִׁים חַרְבֶּךָ, כֵּן תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ"[9].

המוּסר האנושי הוא יחסי, משתנה, ערַאי ואיננו מוחלט. מה שנחשב מוסרי ונאות אצל עַם אחד, עשוי להיחשב מעוות ומושחת בעיני עַם אחר. מה שנחשב ראוי ומקובל בדור מסויים עשוי להיתפס כבזוי ומגונה בדורות שלאחר-מכן. התנהגות שנחשבת נעלה ומשובחת בעיני אדם פלוני עשויה להיחשב מאד בלתי הולמת בעיני חברו, שכנו או בן משפחתו. על פי אילו אמות-מידה יכולים אנו לקבוע מה הם ערכי המוסר הנעלים, הראויים, האידיאליים? כה שונות הדעות בקרב הפילוסופים, וכה מנוגדות התפיסות בין אנשי הרוח. הגע עצמך: מעשה רצח, הנחשב כה מגונה ושלילי במרביתן של החברות האנושיות על פני תבל, זוכה להבנה ואפילו להצדקה כאשר מדובר בהגנה עצמית או ברצח מתוך רחמים, כפי שזיכּוּ השופטים את גְיָזֶלָה כַּפְרִי מאשמת רצח תינוקה רָן, לאחר שהבינו את המניעים שלה לאותו רצח. זאת ועוד: רבים כל כך מקרב הפילוסופים והוגי הדעות, שהטיפו לנהוג על פי ערכי מוסר נעלים, לא קיימו בעצמם את הכלל 'נאה דורש, נאה מקיים', לא שימשו דוגמה אישית לאימרותיהם, ובחייהם האישיים נהגו שחיתות מוסרית, הוללות ומידותיהם היו פגומות. כאן, בהכרח, מתבקשת המסקנה שאם ישנו מוסר נעלה, מוחלט, מחייב, אחיד ובלתי-משתנה, הרי זה המוסר האלוקי, כפי שנמסר לנו בתורה הקדושה. אמות-המידה לכל הקשור לצדק, רחמים, ולחילופין הקשחת הלב ואף התאכזרות, הינן מוחלטות וקבועות בתורה. האדם עדין-הנפש, אשר רחמיו גוברים בקרבו למקרא ציווי התורה בכל הקשור למחיית זרעו של עמלק ולאיסור לחמול עליו ועל טפו וצאנו, צריך להפנים את הכלל (קהלת ז, טז) "אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה", דהיינו, אל תהי סבור ששכלך האנושי מבין את מושג הרחמים והחמלה טוב יותר מהמוסר האלוקי. במדרש[10] מסופר על דואג האדומי אשר התחבט והתלבט בנוגע לציווי זה של מחיית עמלק והיה מתדיין כנגד בוראו ואומר: כך אמר הקב"ה: "לך והכית את עמלק"? אם אנשים חטאו, הנשים מה חטאו? והטף מה חטאו? והבקר ושור וחמור מה חטאו? יצאת בת קול ואמרה: "אל תהי צדיק הרבה יותר מבוראך".

יפים לענייננו דברי של הרמב"ן ז"ל:

> "הודיע לו, שגם אם נראה איש או עַם שהוא פילוסוף גדול וחקק לו נימוסים ישרים והרגיל את עצמו במידות טובות על פי עצת שכלו, והוא עושה משפט וצדקה הכל על פי עצת שכלו, בכל זאת לא נוכל לבטוח על האיש ההוא או העם ההוא, שבעת תסיתהו תאוותו לעשות רע שתמיד יגבר שכלו על תאוותו. כי בהפך עת תבער בו אש תאוותו אל אשת חן או הון רעהו באין רואה, אז גם שכלו ילך שולל לרצוח ולנאוף ולעשות כל רע.
>
> רק כח אחד נמצא בנפש האדם אשר בו נוכל לבטוח שלא נחטא, והיא מדת היראה השתולה בנפש, עד שממנה יסתעף סעיף אחד שהיא יראת אלקים, עת תמלא הנפש מיראת אלקים המשקיף על נגלהו ונסתריו והצופה אל כל מעשיו,

6 - רש"י שמות יז, טז. והרמב"ן כתב שהוא מדרש חכמים (תנחומא תצא פי"א).
7 - ראה מסכת ברכות דף סא, עמוד ב'.
8 - רש"י בראשית כה, כג.
9 - שמואל א טו, לג.
10 - קהלת רבה פרשה ז, אות א (ט"ז).

אז גם עת יגבר עליו יצרו, יירא ויבוש מהמלך הגדול הרואה את כל מעשיו, וייזהר מעשות רע״.[11]

כיצד ירדו הגרמנים לדיוטא התחתונה ביותר, כיצד אפשרי הדבר שיצור אנוש מבני בניו של אדם הראשון, מבניו של עשו אחי יעקב, בני דודינו, התאכזרו ברשעות חייתית שלא נשמעה דוגמתה מאז ימות עולם? שאלה זו, ספק אם יש עליה מענה, ורבים נתחבטו בה. ההסבר שמביא לכך רבי אלחנן וסרמן[12] הינו מהנוקבים ביותר: ״והוא מבואר על פי הכתוב ״נעשה אדם״ (בראשית א, כו) ופירשו בזוהר[13] שהקב״ה אמר לכל הבריאה כולה: נעשה כולנו יחד אדם, שכולנו נשתתף בבריאתו, היינו שכל אחד יתן לאדם מטבעו ותכונתו. שהשור יתן בו תכונת שור, והארי יתן בו תכונת ארי והנחש תכונת נחש וכו׳.

11 - מלבי״ם בראשית כ, יא.
12 - קובץ מאמרים ואגרות, ביאורי כתובים, ״יראת שמים׳.
13 - עיין ב״ילקוט ראובני׳ (בראשית א, כו) בשם מדרש, שכינס הקב״ה כל העליונים והתחתונים שיתנו כל אחד מעצמו לבריאת האדם כדי שיהיה בו חלק מכולם.

ונמצא כי אדם אחד הוא עולם קטן, הכולל בתוכו תכונת כל הנבראים העליונים והתחתונים. ואם כן, כוחותיהן של כל חיות רעות שבעולם נכללו באדם, ואין לך חיה רעה נוראה כזו. ולבד זה, הלא יש לאדם כלי משחית אשר אין לשום חיה בעולם, והן הדעת והדיבור, ומאחר שלחיה אחת טורפת צריך לקושרה בשלשלת של ברזל, כמה שלשלאות צריכות לעצור בעד חיה נוראה כהאדם. וכשברא הקב״ה את האדם ודאי ברא גם השלשלת לקושרו שלא יחריב העולם. ומה היא השלשלת הזאת? זוהי יראת ה׳ אשר רק היא לבדה בכוחה לעצור את האדם שלא יהא כחיה טורפת, וזולתה לא תועיל שום תחבולה בעולם לשמור את האדם מלהזיק. ואף אם יהא חכם ופילוסוף כאריסטו, לא תעמוד לו חכמתו בעת יתקפהו יצרו. וזהו שאמר אברהם לאבימלך (בראשית כ, יא) ״רַק אֵין יִרְאַת אֱלֹקִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי״, והכוונה ״ורק״ שזולת יראת ה׳ לא היו חסרים שום מעלה בחכמה ומדת דרך ארץ, וכל זה לא יועיל אם אין בהם יראת ה׳. כן מוכח בבראשית רבה לו, א״.

ראש הנקרה ו״הארץ המובטחת״ - המשך

האם אסור לצאת באזור?

מדוע אסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ ומדוע כה חשוב לגור בארץ ישראל?

הגמרא אומרת שאסור לצאת מארץ הקודש לחוץ לארץ, ופירש הרשב״ם (ב״ב צא, א) שהוא משום שאדם היוצא לחו״ל, מפקיע את עצמו מהמצוות התלויות בארץ. הרמב״ן (במדבר לג, נג) סובר שאסור לצאת מא״י לחו״ל משום שעל ידי יציאתו מפקיע את עצמו מישוב ארץ ישראל ואילו המהרי״ט (ח״ב כ״ח) כותב, שאין לצאת מהארץ כדי לא לאבד בשעת היציאה את קדושת הארץ ומעלותיה. לפי שלושה הסברים אלו, דנו הפוסקים האם מותר לצאת מארץ ישראל כדי לשוב במהירות. מסתבר שיציאה על מנת לשוב מיד, כמו לטיול של מספר ימים, אינה מחשיבה את היוצא כמי שביטל את ישובו מארץ ישראל, כי אדם שגר בהולנד ונסע ליומיים לספרד, עדיין ביתו ויישובו הוא בהולנד, ויציאה קצרה שכזו לא הפקיעה ממנו את ישיבתו בארצו. גם היוצא ליום יומיים מארץ ישראל וממשיך לסעוד את מזונו, אותו הביא מארץ - ישראל, לכאורה גם לא ביטל את המצוות התלויות בארץ, שהרי לא אכל פירות וירקות שאינם מעושרים בחו״ל. ברם, אדם היוצא מהארץ לחו״ל, גם לתקופה קצרצרה ביותר, יצא ממקום קדושתה והגיע למקום שאינו קדוש, כמו ארצות הנכר. ואולם שמעתי מהגרי״י נויבירט זצ״ל בשם מרן הגרש״ז אויערבאך זצ״ל שמותר לצאת לטיול למקומות הסובבים את ארץ ישראל, וכששטחתי דברים אלו בפני הגאב״ד הגר״מ גרוס שליט״א, כתב לי, שאכן, יש מקום להקל לצאת לעיירות הסמוכות לארץ ישראל, וציין מקורות לכך. וזאת מדוע? ראיתי כעת בקובץ ״קול התורה״,שיו״ל באירופה, מקיץ התש״ע, מאמרו של הגר״פ שוב שליט״א, מרבני הגבעה הדרומית בקרית ספר ודיין בבי״ד של הגר״מ גרוס שליט״א, הכותב, שבודאי ממידת חסידות היא שלא לצאת כלל וכלל מתחומי ארץ ישראל, אף למקום שכבשוהו עולי מצרים ולא כבשוהו עולי בבל (כמו ראש הנקרה), וכפי המובא בגמרא, שהחכמים לא היו עוברים מעכו לחוץ לארץ, בשעה שנפרדו מחבריהם שיצאו ללמוד תורה בבבל, (וכפי שכתב המהרי״ט שיש בכך מידת חסידות שב״ג), אך, כך לדבריו, לא מסתבר כלל לאסור מצד הדין לטייל ולשוב - לארץ ישראל עוד באותו היום עצמו, שהרי אם אסור לצאת מא״י לחו״ל בגלל קדושת המצוות וקדושת ארץ ישראל, ובמקומות אלו, אין חיוב של מצוות התלויות בארץ מהתורה אלא רק מדרבנן, לכאורה אם האיסור הוא משום קדושת המקום, הרי מירושלים ליתר ערי ישראל מותר לצאת, למרות שקדושת ירושלים חמורה יותר,ואם כן, מקומות אלו הרי קדושים הם ברמה מסוימת. והיוצא לטיול ושב באותו היום לתוך שטחי ארץ ישראל, אינו מפקיע את עצמו מישוב ארץ ישראל, שהרי דירתו נשארה בארץ ישראל ואין לו מקום דירה בראש הנקרה או בכל מקום אחר שסביבות ארץ ישראל, אליו הוא יוצא לטייל, וגם אינו מפקיע את עצמו מהמצוות התלויות בארץ, שהרי לוקח איתו את מזונו ואת כל הפירות והירקות מהארץ. והוא מסיים וכותב ש״כן שמעתי מהגאון בעל ״שאילת משה״ בשם מרן בעל ה״שבט הלוי״ שליט״א״. דברים דומים כותב גם הגר״א כהן, בנספח לספרו של הגר״מ גרוס,״מנוחת אמת״.

ה״משנה ברורה״ בהלכות חול המועד, כותב במפורש שאסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ כדי לטייל, וכך פוסק מו״ר הגר״ח קניבסקי שליט״א למעשה, (כאשר מדובר בטיול לחו״ל ממש, ולא בסביבות ארץ ישראל) וכך נודעת דעת מרן הגרי״ש אלישיב זי״ע. (וראו בספרי שלהי דקייטא סימן כ׳ ובספרי ויאמר שמואל סימן נ״ט, הדעות והשיטות בראשונים ובאחרונים בעניין, ובספר נחלת ה׳ של תושב אלעד, הרה״ג רבי בנימין ליאון שליט״א.) אך האם ה״משנה ברורה״ אוסר גם לצאת לטיול בסביבות ארץ ישראל? האם לפי ה״משנה ברורה״ אסור לצאת למקומות שקידשו עולי מצרים ולא עולי בבל, כמו ראש הנקרה? על כך נכתוב בהמשך. ה״משנה ברורה״ מתיר לצאת מארץ ישראל לחו״ל לצורך ראיית פני חברו, שהיא מצוה של כבוד הבריות. האם ה״משנה ברורה״ מתיר גם יציאה לצורך מסוים כמו ראיית פלאי הבריאה, אותה התיר הגר״ש ואזנר שליט״א? על כך אין תשובות נחרצות ויתכן מאד שה״משנה ברורה״ גם סבר להתיר במקרים כאלו.

בני יקירי חיים אליעזר נ״י שאל השבוע את מרן הגר״ח קניבסקי שליט״א האם ניתן לצאת לטיול במקום שכבשוהו מצרים ולא כבשוהו

עולי בבל. הגר"ח שאל: "אתה מתכוין לצאת לטייל ב'שלושת השבועות'?" ובני השיב: "לא. באופן כללי", ומרן שליט"א השיב: "בכל השנה למה לא?!".

ידידי הרה"ג רבי יונתן אוסטרוב שליט"א ציין בזה את דברי ה"חזון איש", הסובר שכל המקומות שהתקדשו בקדושת עולי מצרים ולא בקדושת עולי בבל, הם מקומות קדושים בתכלית קדושת ארץ ישראל וה"חזון איש" כותב שניתן אף להפריש תרומות ומעשרות בשני מקומות אחד על השני. כך שמצד קדושת הארץ עצמה, ניתן לצאת גם למקומות שקידשו אותם רק עולי מצרים. ואכן, בספר 'מנוחת אמת' כותב שלדעת החזון איש ניתן לצאת משטחי כיבוש עולי בבל לשטחי כיבוש עולי מצרים. הגמרא מספרת שכאשר האמוראים נפרדו מחבריהם שעברו ללמוד תורה בארץ ישראל לבבל, נפרדו מהם בעכו, כדי לא לצאת מארץ ישראל לחו"ל. הרי לנו, לכאורה, גמרא מפורשת, שאסור לצאת מא"י לחו"ל גם לתכלית של ליווי החכמים, כאשר מסתבר שהחכמים ליוו את חבריהם רק לזמן קצרצר, ובכל זאת שבו אחורה ולא יצאו לחו"ל. המהרי"ט כותב שמנהג החכמים היה מידת חסידות בלבד, אך לא מצד הדין, ואמנם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו דרך אמונה, כותב שדברי המהרי"ט לא התקבלו על האחרונים.

(המשך יבוא אי"ה בגיליון הבא)

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים בדוא"ל: besod@013net.net